

LUNDS
UNIVERSITET

Klarspråk i tryckfriheten

en undersökning av 2019 års språkliga ändringar i tryckfrihetsförordningen

Svenska, Språk- och litteraturcentrum

Handledare: Anna W. Gustafsson

Datum: 2020-06-05

Moa Lundgren

Språkkonsultprogrammet

SVEK63 Examensarbete

SAMMANDRAG

2019 genomgick tryckfrihetsförordningen en språklig reformation med motivet att lagen skulle göras mer begriplig för allmänheten. Den här studien undersöker dessa språkliga ändringar utifrån ett klarspråksperspektiv. Ändringarna undersöks dels genom en enkätundersökning om hur läsare uppfattar dem, dels genom en analys i två delar: en lexikogrammatisk del och en kompositionell del. Den lexikogrammatiska analysen tar fasta på kvantitativa begriplighetsmått, lexikon och syntax. Den kompositionella analysen tar fasta på struktur samt överskådlighet och läsbarhet. Utgångspunkten för studien är inte hela tryckfrihetsförordningen, utan de avgränsade delarna 3, 8 och 12 kap. ur versionen med 2019 års ändringar och ur versionen som föregick den. Resultatet av undersökningen visar att den nya versionen har närmat sig en "vanlig" mottagare: språket är närmare allmänspråket, strukturen är tydligare och den nya versionen upplevs som mer begriplig. Närmare bestämt är språket närmare allmänspråket i och med att svåra ord försvinner och syntaxen lättas upp, och strukturen är tydligare tack vare att överskådligheten och läsbarheten ökar.

INNEHÅLL

Sammandrag	2
1 Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställning.....	4
1.2 Terminologisk anmärkning.....	4
1.3 Avgränsning.....	5
1.4 Disposition.....	5
2 Bakgrund	5
2.1 Tryckfrihetsförordningen.....	6
2.2 Språket och lagstiftningen.....	6
2.2.1 Historik.....	6
2.2.2 Språkgranskning i lagstiftningsprocessen.....	7
2.2.3 Dagens riktlinjer för författningsspråket.....	7
2.3 Klarspråk.....	8
3 Teoretiska utgångspunkter	9
3.1 Tidigare forskning.....	9
3.2 Klarspråksramverk.....	10
3.3 Kvantitativa begriplighetsmått.....	12
4 Metod	13
4.1 Enkätundersökning.....	13
4.2 Analysmodell.....	14
5 Material	15
5.1 De utvalda kapitlen.....	16
6 Resultat	17
6.1 Användarundersökning.....	17
6.2 Lexikogrammatisk undersökning.....	18
6.2.1 Lexikogrammatiska mått.....	19
6.2.2 Lexikon.....	20
6.2.3 Meningarnas komplexitet.....	24
6.2.4 Sammanfattning av den lexikogrammatiska undersökningen.....	30
6.3 Kompositionell undersökning.....	31
6.3.1 Strukturen.....	31
6.3.2 Överskådlighet och läsbarhet.....	34
6.3.3 Sammanfattning av den kompositionella undersökningen.....	35
7 Avslutande diskussion	35
Källförteckning	37
Bilaga	40

1 INLEDNING

2019 trädde stora ändringar i tryckfrihetsförordningen i kraft. Sakinnehållet i lagen ändrades knappt, utan ändringarna rörde istället språket och strukturen. Tryckfrihetsförordningen som gäller idag antogs 1949, och trots att lagen har uppdaterats flera gånger sedan dess har språket och strukturen i lagen varit oförändrade. Enligt propositionen (2017/18:49) som föranledde ändringarna innehåller lagen till och med på sina ställen formuleringar som nästan ordagrant är hämtade från 1810 års tryckfrihetsförordning och 1809 års regeringsform. I samma proposition kan man läsa att syftet med ändringarna är att ”underlätta förståelsen och tillämpningen” av grundlagen (s. 1). Ändringarna motiveras med argumentet ”[e]n grundlagsreglering som är möjlig att läsa och i sina huvuddrag förstås av en allmänintresserad medborgare är ytterst en demokratifråga” (s. 102). Motivet bakom ändringarna för tankarna till klarspråk – ett sätt att skriva på som innebär att en text blir mer begriplig för den som läser den.

1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Mot bakgrund av att ändringarna i tryckfrihetsförordningen är gjorda för att göra lagen mer lättillgänglig och begriplig är **syftet med den här studien att undersöka ändringarna utifrån ett klarspråksperspektiv**. De forskningsfrågor som leder arbetet är:

- Hur uppfattas ändringarna?
- Hur kan ändringarna relateras till teorier om klarspråk?
- Vilka är effekterna av ändringarna?

1.2 TERMINOLOGISK ANMÄRKNING

Det här arbetet undersöker två olika versioner av samma lag: tryckfrihetsförordningen (SFS 1949:105). Det har funnits flera tryckfrihetsförordningar genom historien. När riksdagen har antagit en tryckfrihetsförordning har det vissa gånger varit en helt från grunden nyskriven tryckfrihetsförordning och vissa gånger en ändrad och uppdaterad version av den tryckfrihetsförordning som gäller vid tillfället. SFS 1949:105 är "grundversionen" av den tryckfrihetsförordning som gäller idag (se avsnitt 2.1). Jag undersöker ändringarna som sker mellan hur tryckfrihetsförordningen såg ut precis före 2019 års ändringar och hur den ser ut med ändringarna. Jag använder termen *gammal version* om tryckfrihetsförordningen före ändringarna och *ny version* om tryckfrihetsförordningen efter ändringarna. Rent formellt syftar alltså

gammal version på omtryck SFS 2015:151 och *ny version* på SFS 1949:151 med de ändringar som börjar gälla i och med lag om ändring i tryckfrihetsförordningen (SFS 2018:1801).

1.3 AVGRÄNSNING

För att avgränsa arbetet har jag valt ut tre kapitel ur den gamla respektive den nya versionen av tryckfrihetsförordningen: 3 kap. som handlar om rätten till anonymitet, 8 kap. som handlar om ansvar för tryckfrihetsbrott och 12 kap. som handlar om rättegången i tryckfrihetsmål. Enkätundersökningen tar bara fasta på ett utdrag ur 8 kap. Avsikten med urvalet är att det ska vara representativt för hela tryckfrihetsförordningen. Tryckfrihetsförordningen innehåller sammanlagt 14 kapitel och mitt urval illustrerar hur lagen ser ut i sin början, sin mitt och sitt slut. Urvalet har också styrts av att kapitlen inte ska innehålla alltför många ändringar i sak. Mer om de utvalda kapitlen går att läsa i avsnitt 5.1.

1.4 DISPOSITION

Uppsatsen är disponerad på följande vis: I avsnitt 2 ges en bakgrund i form av en beskrivning av tryckfrihetsförordningen, en redogörelse för språket och lagstiftningen och en bakgrund till klarspråk. I avsnitt 3 redovisas uppsatsens teoretiska utgångspunkter. Avsnitt 4 redovisar metoderna som undersökningen har använt sig av, och avsnitt 5 materialet. Resultatet av undersökningen presenteras i avsnitt 6, och resultatet sammanställs och diskuteras slutligen i avsnitt 7.

2 BAKGRUND

I det här avsnittet ger jag en kontextuell förankring till uppsatsens ämne. Avsnittet inleds med en beskrivning av tryckfrihetsförordningen och en kort redogörelse för dess status genom åren. Därefter redogör jag i tre delar för språkets roll i lagstiftningen: först ger jag en historisk bakgrund, sedan en beskrivning av hur språket granskas i lagstiftningsprocessen och sist en redogörelse för de riktlinjer som gäller för dagens författningsspråk. Avsnittet avslutas med en bakgrund till klarspråk.

2.1 TRYCKFRIHETSFÖRORDNINGEN

Tryckfrihetsförordningen är en av Sveriges fyra grundlagar, och den utgör ett regelverk för att trycka och sprida skrifter. Axberger (2020) framhäver att tryckfrihetsförordningen vilar på grunder som censurförbud, rätt att ta del av allmänna handlingar, rätt att vara anonym i tryckfrihets-sammanhang och rätt att offentliggöra uppgifter i tryckt skrift. I den nu gällande tryckfrihetsförordningens 1 kap. 1 § 1–3 stycken kan man läsa följande förklaring till tryckfriheten:

Tryckfriheten syftar till att säkerställa ett fritt meningsutbyte, en fri och allsidig upplysning och ett fritt konstnärligt skapande.

Tryckfriheten innebär en frihet för var och en att i tryckt skrift uttrycka tankar, åsikter och känslor samt att offentliggöra allmänna handlingar och i övrigt lämna uppgifter i vilket ämne som helst.

Tryckfriheten innebär också en rätt för var och en att ge ut skrifter utan att en myndighet eller ett annat allmänt organ hindrar detta i förväg. Åtal för en skrifts innehåll får väckas först efter det att den har getts ut och då vid en domstol. Ingen får straffas för en skrifts innehåll i andra fall än om innehållet strider mot tydlig lag som är meddelad för att bevara allmänt lugn men som inte håller tillbaka allmän upplysning.

Tryckfrihetsförordningen har fram till idag genomgått flera förändringar med bakgrund av bland annat en statskupp, andra världskriget och tekniska framsteg. I vissa fall har man gjort mindre revideringar i lagen, och i andra har man ersatt den gällande tryckfrihetsförordningen med en från grunden helt nyskriven. Den första tryckfrihetsförordningen antogs 1766, men då utan status som grundlag – sådan status fick tryckfrihetsförordningen 1810. Den tryckfrihetsförordning som gäller idag antogs 1949 och ersatte då 1812 års tryckfrihetsförordning (Axberger 2019:21–24). Ändringarna som den här studien undersöker har alltså inte inneburit att man antagit en helt ny tryckfrihetsförordning. 1949 års tryckfrihetsförordning har ändrats 39 gånger sedan den antogs (se Regeringskansliet 2020).

2.2 SPRÅKET OCH LAGSTIFTNINGEN

2.2.1 HISTORIK

Historiskt har det sedan medeltiden funnits en ambition om att lagar ska vara skriva på ett sätt som gör att alla kan förstå dem. Samtidigt har lagspråket länge präglats av att vara svårbegripligt. Under 1800-talet dominerades lagspråket särskilt av tyska och latinska ideal, vilket gjorde att

lagspråket fick en komplicerad meningsbyggnad genom många inskott, bisatser, framförställda attribut och s-passiver. Tanken om att modernisera lagspråket väcktes i modern tid på 1940-talet. Särskilt drivande i frågan om ett begripligare lagspråk blev statsrådet Sven-Eric Nilsson, som under 1960-talet började granska och rätta språket i författningsförslag. Nilsson kom att samarbeta med Nämnden för svensk språkvård, och tillsammans framställde de en lista på ord som kunde bytas ut i författningsspråket. Nilsson gav också Statsrådsberedningen i uppdrag att författa det pm som kom att bli *Språket i lagar och andra författningar*, som syftade till att vara ett rättesnöre för ett modernare språk i författningar. Under 1970-talet anställde regeringen språkexperter som skulle styra upp Regeringskansliets språkvård och medverka när lagar och författningar utformades. Under slutet av 1970-talet kom fler uppdaterade riktlinjer till (Ehrenberg-Sundin & Sundin 2015:32, 74, 77–81). Moderniseringsarbetet möttes dock av hård kritik från såväl jurister som riksdagsledamöter, med argument som att risken för missförstånd skulle öka och att den svenska lagstilen *ska* innebära ett högre språk (se Ehrenberg-Sundin & Sundin 2015:101–106 för en utförligare beskrivning). Kritiken kom så småningom att tystna, och idag har tanken om att språket i lagar ska vara tydligt fått genomslag. I Statsrådsberedningens handbok *Gröna boken: riktlinjer för författningsskrivning* (Ds 2014:1) står det att "[s]pråket i en författning ska vara så klart och enkelt som möjligt" (s. 37). Avsnitt 2.2.3 beskriver vilka riktlinjer som gäller för dagens författningsspråk.

2.2.2 SPRÅKGRANSKNING I LAGSTIFTNINGSPROCESSEN

Idag kvalitetsgranskas språket under lagstiftningsprocessen av Granskningskansliet, som har särskilt ansvar för att språket ska vara vårdat, enkelt och begripligt. Granskningskansliet ingår i Statsrådsberedningen, vilket är det departement som leder och samordnar arbetet i Regeringskansliet. Regeringskansliet är i sin tur en myndighet som arbetar med att stödja regeringen i dess arbete med att förverkliga sin politik och styra Sverige (Regeringskansliet 2019). I Granskningskansliet arbetar språkexperter och jurister i par. Tillsammans lämnar de synpunkter och ändringsförslag på texter de får in från departementet. Handläggaren i det departementet som står bakom en granskad text får sedan ta del av synpunkterna och ändringsförslagen, och ta ställning till dem (Wassdahl m.fl. 2018).

2.2.3 DAGENS RIKTLINJER FÖR FÖRFATTNINGSSPRÅKET

Hur dagens författningsspråk ska se ut styrs av flera handböcker. En sådan är den tidigare nämnda *Gröna boken: riktlinjer för författningsskrivning* (Ds 2014:1). I den ges riktlinjer för

hur en författning bör utformas redaktionellt och språkligt. I handboken står bland annat att omfattande författningar bör förses med mellanrubriker och en innehållsbeskrivning, att lagtextförfattaren ska skriva informativa hänvisningar och att meningarna ska vara korta och enkelt byggda. Ytterligare ett rättesnöre för författningsspråket är *Svarta listan: ord och fraser som kan ersättas i författningsspråk* (SB pm 2011:1). I listan finns förslag på synonymer som kan ersätta ålderdomliga och stela uttryck som är vanliga i lagspråk. Andra verk som gäller som riktlinjer är *Myndigheternas skrivregler* (2014), *Redaktionella och språkliga frågor i EU-arbetet* (SB pm 2014:3), *Myndigheternas föreskrifter: handbok i författningsskrivning* (Ds 1998:43) samt *Att styra genom regler? Checklista för regelgivare* (SB pm 1995:2).

2.3 KLARSPRÅK

Klarspråk kan beskrivas som ett språkideal om att en text ska vara enkel och begriplig. Enligt *Myndigheternas skrivregler* (2014:11) innebär klarspråk att språket ska vara så begripligt och tillgängligt som möjligt, och i Rikstermbanken (2019) definieras klarspråk som ”språk som dels är tydligt, dels är begripligt för de avsedda mottagarna”. Hur man skriver klarspråk beskrivs i avsnitt 3.2.

Klarspråk har länge varit inriktat på att användas inom myndighetsspråk och på att motverka kanslisvenskan och de krångliga meningar, nakna substantiv, ålderdomliga uttryck och passiva verb som hör till stilen. Under 1970-talet började det ställas krav på att myndighetsspråket skulle vara enklare. Kraven kom från flera håll: språkvetare, författare, journalister och politiker. Argumentet löd att det var en fråga om demokrati – medborgare måste kunna förstå vad myndigheter skriver för att kunna förstå sina rättigheter och skyldigheter (Ehrenberg-Sundin & Sundin 2015:19–21, 27–30). Sedan dess har utvecklingen mot mer klarspråk gått framåt. 1983 tillsatte regeringen en utredning som skulle se över myndigheternas språkvårdande verksamheter, och efter att utredningen publicerat sin rapport anställde fler myndigheter egna språkvårdare. 1993 tillsatte regeringen Klarspraksgruppen – en arbetsgrupp som hade till uppgift att främja språkvårdsarbete hos myndigheter (Ehrenberg-Sundin & Sundin 2015:139, 163–165). 2006 flyttades ansvaret för klarspraksfrågor till den nyskapade myndigheten Institutet för språk- och folkminnen. Under 2000-talet utreddes språkpolitiska frågor i riksdagen och slutresultatet blev språklagen som trädde i kraft 2009 (Institutet för språk och folkminnen 2016). I och med språklagen är det lagstadgat att klarspråk ska gälla i kommunikationen mellan myndighet och medborgare – 11 § har lydelsen: ”Språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt” (se prop. 2008/09:153 s. 48).

3 TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

Här beskriver jag den teori som arbetet har sina utgångspunkter i. Först presenterar jag tidigare forskning som har gjorts på ämnet. Därefter redogör jag för klarspråksteorier som utgör det klarspråksramverk som arbetet vilar på. Slutligen går jag igenom de två kvantitativa måtten *nominalkvot* och *lix*.

3.1 TIDIGARE FORSKNING

Lagspråk i förhållande till begriplighet har inte utforskats särskilt mycket.¹ Nästan ensam om att ha behandlat ämnet är Gunnarsson, främst med sin avhandling *Lagtexters begriplighet* (1982). Avhandlingen redogör jag för nedan. Därefter redogör jag för två studier som behandlar det närliggande ämnet *domar i förhållande till begriplighet*.

Gunnarsson undersöker i sin avhandling begripligheten hos lagen om medbestämmande i arbetslivet (medbestämmandelagen). Enligt Gunnarsson är medbestämmandelagen skriven för en domstol och inte för medborgare som förväntas komma i kontakt med medbestämmandelagen. I avhandlingen omarbetar hon 16 paragrafer till att ha medborgarna som primära mottagare. Hennes alternativa version uttrycker explicit sådant som originalversionen implicerar: underförstådda aspekter, underförstådda alternativ och syftningar till andra delar i lagen. Den alternativa versionen markerar med hjälp av typografi vad som är huvudfall och vad som är specialfall, och på en språklig nivå har alternativversionen förenklad syntax och modernare ord. Gunnarsson testar sedan begripligheten hos den ursprungliga versionen och den alternativa versionen på tre grupper som hon anser förväntas komma i kontakt med medbestämmandelagen. Testgrupperna fick läsa praktikfall och svara på frågor med antingen originaltexten eller alternativtexten som utgångspunkt för att hitta svaren. Testresultaten visade att alternativtexten var mer begriplig än originaltexten. Gunnarsson avrundar sin avhandling med några riktlinjer för begripligare lagar, och föreslår att perspektivet i lagtexten ska närma sig medborgarna.

I Sverige gjordes i samband med *Förtroendutredningen* flera studier på begripligheten hos domstolars språk (se SOU 2008:106). En sådan studie är Ekman Östs (2008) enkätstudie om ordförståelse och domar. Ekman Öst valde ut 35 svåra ord ur autentiska domar och undersökte om "vanliga människor" förstod ordens innebörd. Ekman Öst klassar i sin studie ett

¹ Åtminstone har *svenskt* lagspråk i förhållande till begriplighet inte undersökts speciellt mycket. Eftersom olika länder med olika språk har olika skrivtraditioner och olika rättssystem har jag valt att avstå från att söka efter tidigare forskning som gjorts på icke-svenskspråkigt material.

ord som svårt baserat på sin egen uppfattning eller vad hon antar är allmänhetens uppfattning. Informanterna bestod av 71 personer utan juridisk utbildning i ett brett åldersspann. Informanterna ombads att först uppge om de ansåg sig veta vad 13 presenterade svåra ord betyder, därefter förklara vad ytterligare 14 svåra ord betyder och slutligen kryssa för en lämplig synonym för ytterligare 8 svåra ord. Resultatet av studien visade att 51 % av de svåra orden förstås, och att högre ålder är avgörande för bättre resultat i ordförståelsen.

En annan studie sprungen ur Förtroendeutredningen är Ehrenberg-Sundin (2008a) som gör en läsbarhetsanalys av 50 domar. Genom att undersöka faktorer som bland annat ordval, meningsbyggnad, opersonliga konstruktioner, styckesindelning och rubriksättning sammanställer Ehrenberg-Sundin vilka läsbarhetsrelaterade styrkor och svagheter som finns i domarna. Ehrenberg-Sundin kommer fram till att det finns brister i domarna på flera nivåer i texten, gällande såväl struktur och överskådlighet som språklig utformning. Som brister framhäver hon bland annat att det kan vara svårt för läsaren att hitta det viktiga i en dom, att skaffa sig en överblick av vad som står i texten och att förstå det avvikande språket.

3.2 KLARSPRÅKSRAMVERK

Här går jag igenom klarspråksråd som ligger till grund för analysmodellen som jag analyserat lagändringarna efter. Klarspråksråden rör ord och ordval, syntax och överskådlighet.

Ett första återkommande klarspråksråd är att man ska undvika den så kallade *substantivsjukan*, det vill säga att verb görs om till substantiv (se till exempel *Myndigheternas skrivregler* 2014:24; Englund Hjalmarsson & Mattson 2015:38; *Klarspråkstestet för för-valtningsbeslut* s. 37). Motiveringarna till varför man ska undvika substantivsjukan varierar. I *Myndigheternas skrivregler* (2014:24) och *Klarspråkstestet för förvaltningsbeslut* (s. 37) motiveras uppmaningen med att substantivsjukan gör att texten blir mångordig, tung, opersonlig och vag, medan Englund Hjalmarsson & Mattson (2015:38) motiverar uppmaningen med att substantivsjukan gör att vem som utför en handling döljs.

Lexikon kommenteras ofta i klarspråkslitteraturen. Rekommendationen är att undvika stela och ålderdomliga ord och uttryck, och istället välja mer moderna och allmänspråkliga ord (se till exempel Englund Hjalmarsson & Mattson 2015:42; Ehrenberg-Sundin 2008b:53; *Myndigheternas skrivregler* 2014:18). Wengelin (2015:6–7, 14) skriver att ett ord är lättare att känna igen ju vanligare det är, men hon markerar samtidigt att ord är olika vanliga för olika språkanvändare. Enligt Englund Hjalmarsson & Mattson (2015:42) blir det omöjligt för vanliga

läsare att identifiera sig med texter som är skrivna med ett språk som skiljer sig alltför mycket från allmänspråket.

Ett annat ofta återkommande klarspråksråd är att man ska undvika att skriva *komplexa meningar*. Råden formuleras i det närmare lite olika. Englund Hjalmarsson & Mattson (2015:31–32) skriver att man ska hålla sig till en enkel meningsbyggnad, vilket de beskriver som att subjektet placeras först i meningen och direkt följs av predikatet. *Myndigheternas skrivregler* (2014:15) råder om att man ska skriva lättlästa meningar genom att bland annat låta huvud verbet – det verb som talar om vad någon gör eller vad som händer – komma tidigt i meningen. I *Klarspråkstestet för rapporter* (s. 28) dyker begreppet *vänstertung mening* upp. En mening är vänstertung om det finita verbet kommer sent i meningen. Testet uppmanar skribenten att undvika att skriva vänstertunga meningar, eftersom huvudbudskapet i meningen kommer för sent om en mening är vänstertung. Enligt Melin (2009:51) blir en mening mer svåröverblickbar ju mer information som kommer till vänster om verbet. Melin & Lange (1995:173) skriver att det normala i svenskan är att meningarna har majoriteten av sina ord efter det finita verbet, alltså att de är högertunga. Enligt författarna är vänstertyngd ett mått på hur mycket en mening avviker från normal prosa och istället övergår till att vara stel och formell prosa. Enligt Wengelin (2015:12) får uppfattningen att högertunga meningar är enklare att läsa än vänstertunga meningar stöd av en studie av Platzack (1973). Studien visade att långa och komplexa led är enklare att bearbeta om de ligger i meningens slut än i meningens början. Samtidigt påpekar Wengelin, med hänvisning till Bevers (1970), att det som är viktigt är komplexiteten hos ett led och inte antalet ord.

Ytterligare ett råd som dyker upp i sammanhanget komplexa meningar är att undvika *inskott*. Englund Hjalmarsson & Mattson (2015:32) skriver att inskott ”klyver meningen och förstör logiken för läsarna”. I Ehrenberg-Sundin (2008b:49) står det att läsbarheten försämras om det finns inskjutna satser mellan viktiga satsdelar. Wengelin (2015:11) redogör för en studie av Platzack (1973) som visade att texter med bisatsinskott mellan finita verb och objekt är mer krävande att bearbeta än texter där bisatser placeras finalt. Platzack mätte i sin studie hur lång tid det tog för försökspersonerna att läsa två olika texter: en med flera bisatsinskott och en utan. Försökspersonerna fick sedan svara på läsförståelsefrågor om den text de hade läst. Resultaten visade att det tog signifikant längre tid att läsa bisatsinskottstexten för att nå samma resultat på förståelsefrågorna.

Hur man ska *strukturera sin text* behandlas också av klarspråklitteraturen. *Myndigheternas skrivregler* (2014:13) betonar att det är viktigt att välja en genomtänkt disposition. Dispositionen ska tydligt framgå och den ska vara logisk för mottagaren. Englund Hjalmarsson

& Mattson (2015:23–25) uppmanar också till att man ska bestämma sin disposition genom att ta mottagarens perspektiv. De två författarna räknar upp fyra typer av dispositioner: *emfatisk disposition*, där man placerar det viktiga i texten först, *tematisk disposition*, där man behandlar ett tema i taget, *kronologisk disposition*, där man placerar innehållet i texten efter tidsordning, och *hierarkisk disposition*, där man går från det generella till det specifika.

Slutligen finns det i klarspråklitteraturen råd och anvisningar om att skriva *överskådliga och läsbara texter*. *Myndigheternas skrivregler* (2014:35, 25–26) uppmanar till att en text ska vara överblickbar och att dispositionen ska framgå. Som medel för att göra en text överblickbar nämns innehållsförteckningar, punktuppställningar och informativa rubriker. Punktuppställningar kan användas för att framhäva information eller för att lätta upp en mening som blivit lång på grund av att den innehåller flera villkor som räknas upp. Rubriker ska enligt *Myndigheternas skrivregler* sammanfatta vad som står i textens olika delar och upplysa om textens disposition.

3.3 KVANTITATIVA BEGRIPLIGHETSMÅTT

Den här undersökningen använder sig av två kvantitativa mått för att undersöka informationstäthet och begriplighet. Dessa är *nominalkvot* och *lix*, och de redogör jag för nedan.

För att mäta hur informationspackad en text är kan man använda sig av nominalkvot. Nominalkvot beräknas med summan av alla substantiv, prepositioner och particip delat med summan av alla pronomen, adverb och verb. Ju högre nominalkvot, desto mer informationspackad är en text (Melin & Lange 1995:44). Några jämförande siffror ges av tabell 1 nedan.

Tabell 1 Jämförelsesiffror för nominalkvot, efter Melin & Lange (1995:160)

Nominalkvot (NQ)	
Broschyr	1,19
Lärobok	1,18
Morgontidning	1,04
Kvällstidning	0,99
Debatt	0,89
Veckotidning	0,85
Gymnasistprosa	0,72
Talspråk	0,25

För att mäta hur lätt eller svår en text är att läsa kan man använda sig av läsbarhetsindex, förkortat lix. Lix utvecklades av Björnsson under 1960-talet som ett diagnostiseringsinstrument för en texts svårighetsgrad. Lix beräknas genom formeln $lix = \text{meningslängden} + \text{långa ord}$. *Meningslängden* innebär det genomsnittliga antalet ord per mening och *långa ord* innebär procenttalet ord som har fler än sex bokstäver (Björnsson 1968:5, 66). Tabell 2 är hämtad från lix.se och förklarar hur lix-värden ska tolkas. Det ska dock poängteras att referenssiffrorna är baserade på mätningar som gjordes på 1960-talet.

Tabell 2 Tolkning av lix-värden, efter lix.se (2020)

Tolkning	
< 30	Mycket lättläst, barnböcker
30–40	Lättläst, skönlitteratur, populärtidningar
40–50	Medelsvår, normal tidningstext
50–60	Svår, normalt värde för officiella texter
> 60	Mycket svår, byråkratsvenska

4 METOD

För att undersöka ändringarna utifrån ett klarspråksperspektiv har jag dels genomfört en enkätundersökning, dels analyserat ändringarna utifrån en analysmodell som jag utarbetat med utgångspunkt i det teoretiska ramverk som ges av avsnitt 3.2 och 3.3. Här redogör jag först för enkätundersökningen och sedan för analysmodellen.

4.1 ENKÄTUNDERSÖKNING

För att ta reda på hur ändringarna uppfattas av verkliga läsare skickade jag ut en webbenkät till 170 juridikstuderande, varav majoriteten läser sin andra termin. Enkäten genererade 20 svar och gick till på följande vis: Först fick informanterna läsa 1–2 § i gamla 8 kap. och sedan de till innehållet motsvarande 1–3 § i nya 8 kap. Därefter fick informanterna genom flervalsoalternativ ange vilken version de tyckte var mest begriplig eller om det inte var någon skillnad mellan versionerna. Om informanterna tyckte att den nya versionen var mer begriplig ombads de att ange vilka särskilda svårigheter som fanns med den gamla versionen. Här kunde informanterna välja flera alternativ samtidigt. Det fanns tre förutbestämda alternativ: *orden*, *meningarna* och *strukturen/dispositionen*. Informanterna kunde också ange ett eget alternativ. Slutligen fick

informerarna möjligheten att lämna en kommentar om ändringarna i versionerna. Enkäten återfinns i uppsatsens bilaga.

4.2 ANALYSMODELL

För att analysera ändringarna ur ett klarspråksperspektiv har också jag undersökt ändringarna efter en analysmodell som jag utarbetat med utgångspunkt i teorin som redogörs för i avsnitt 3.2 och 3.3. Modellen delas upp i en lexikogrammatisk del och en kompositionell del. Den lexikogrammatiska delen innehåller följande tre analyskategorier:

1. Lexikogrammatiska begriplighetsmått, där jag undersöker nominalkvot och lix. Som en följd av lix-beräkningen följer också beräkningar på antal ord, antal långa ord (som långt ord räknas ord med fler än sex tecken), andel långa ord, antal meningar och genomsnittlig meningslängd.

Det finns två typer av nominalkvot som räknas ut på olika sätt: dels enkel nominalkvot, dels full nominalkvot. Enkel nominalkvot beräknas genom formeln *antalet substantiv delat med antalet verb*. Full nominalkvot beräknas genom formeln *summan av alla substantiv, prepositioner och particip delat med summan av alla pronomen, adverb och verb*. Jag har valt att räkna på full nominalkvot. På så vis får jag mer exakta siffror, och dessutom fångar enkel nominalkvot inte alltid upp de ändringar som sker. Tanken med att räkna ut nominalkvoten är att en text som är informationspackad också är svårare att ta till sig.

Som hjälpmedel för att räkna ut lix har jag använt mig av lix-räknaren som finns tillgänglig via lix.se. I alla lexikogrammatiska mått har jag bara räknat brödtexten i kapitlen. Det innebär att jag exkluderat alla rubriker, underrubriker och inledande paragrafförklaringar.

2. Lexikon, där jag undersöker formella och ålderdomliga ord. Frågor som styr den här analysen är: Vilka formella och ålderdomliga ord finns? Hur ofta förekommer de? Byts de ut, och i så fall hur? Hur stor andel av kapitlens totala mängd ord är formella eller ålderdomliga?

Som nämnt i avsnitt 3.2 brukar klarspråksråden lyda att man ska undvika stela och ålderdomliga ord och uttryck. För att avgöra om ett ord anses vara stelt eller ålderdomligt har jag använt mig av bruklighetsbeskrivningarna som ges av *Svensk ordbok* (2009). Eftersom det inte finns någon bruklighetsbeskrivning som direkt tyder på stelhet har jag använt mig av den närliggande bruklighetsbeskrivningen <formellt>. Alltså har jag likställt stela ord med formella ord. Om ett ords bruklighet beskrivs som <åld.>, <formellt>, <ngt. åld.> eller <ngt. formellt> har jag räknat det som ett stelt eller ålderdomligt ord. Ord skrivna i konjunktiv har jag också

betraktat som formella eller ålderdomliga, eftersom konjunktivböjningar nästan uteslutande förekommer i formella eller ålderdomliga kontexter.

3. Meningars komplexitet, där jag undersöker vänstertyngd och hur de vänstertunga meningarnas ändras. Jag undersöker hur många meningar i de båda versionerna som är vänstertunga, jag tar reda på den genomsnittliga fundamentalslängden och jag undersöker vilken satsdel som står på fundamentplats. Trots att det inte är antalet ord i fundamentet som avgör om en mening är komplex eller inte (se avsnitt 3.2), kan ett högre antal ord ändå indikera att ett led är mer komplext. Jag undersöker hur de vänstertunga meningarna ändras därför att vänstertunga meningar är särskilt komplexa och problematiska – det bör finnas ett intresse i att motverka dem särskilt.

Den kompositionella delen innehåller följande analyskategorier:

1. Struktur, där jag undersöker hur informationen i de olika versionerna disponeras. Jag frågar mig vilken övergripande dispositionstyp som följs, vilka strukturella ändringar som sker och vad effekten av ändringarna blir.

2. Överskådlighet och läsbarhet, där jag undersöker vilka medel som tas till för att göra texterna lättare att ta till sig visuellt. Här utesluter jag analyser som har med typografi att göra. Samma lagtext distribueras nämligen av flera olika utgivare och utgivarna har olika typografiska riktlinjer.

5 MATERIAL

Materialet för min undersökning är dels de 20 enkätsvaren, dels 3 kap., 8 kap. och 12 kap. ur både den senaste gällande versionen och den nu gällande versionen av tryckfrihetsförordningen. Mer om 3, 8 och 12 kap. finns att läsa i avsnitt 5.1 nedan. Som senaste gällande version av tryckfrihetsförordningen har jag använt omtrycket tryckfrihetsförordningen (SFS 2015:151). Som nu gällande version har jag använt tryckfrihetsförordningen (SFS 1949:105) med de ändringar som trädde i kraft i och med lag om ändring i tryckfrihetsförordningen (SFS 2018:1801).

5.1 DE UTVALDA KAPITLEN

Som nämnt i avsnitt 1.3 undersöker jag inte hela tryckfrihetsförordningen, utan bara de utvalda delarna 3 kap., 8 kap. och 12 kap i den gamla respektive den nya versionen. Här redogör jag först för 3 kap., därefter för 8 kap. och slutligen för 12 kap.

3 kap. heter i sin gamla version *Om rätten till anonymitet* och i sin nya version *Rätten till anonymitet*. I kapitlet regleras, i förenklade drag, att den som är upphovsman till en tryckt skrift inte är skyldig att sätta ut sitt namn på skriften, och att den som arbetar med en tryckt skrift har tystnadsplikt och inte får avslöja vem upphovsmannen är. I kapitlet regleras också i vilka situationer den här tystnadsplikten inte gäller. Kapitlet slår också fast att myndigheter inte får efterforska vem som står bakom en tryckt skrift eller ta till sanktioner mot någon som har brukat sin tryckfrihet. Kapitlet avslutas med bestämmelser om straff för den som överträder anonymitetsskyddet som kapitlet ger.

8 kap. heter i sin gamla version *Ansvarighetsregler* och i sin nya version *Ansvar för tryckfrihetsbrott*. Kapitlet reglerar vem som ställs till svars för brott som har med tryckfrihet att göra. Tryckfrihetsförordningen räknar med två typer av tryckta skrifter – periodiska och icke-periodiska² – och i 8 kap. finns en ansvarighetskedja som man går efter för respektive typ av tryckt skrift. Den som står högst upp i kedjan hålls ansvarig för tryckfrihetsbrott och bara en person kan hållas ansvarig. Kedjan börjar med att den som står närmast den tryckta skriftens innehåll hålls ansvarig och fortsätter sedan längs produktionslinjen och avslutas med att den sista som kan hållas ansvarig för tryckfrihetsbrott är den som har spridit skriften. I kapitlets avslutande delar finns bestämmelser om vad som gäller om ansvaret går över på någon annan på grund av speciella omständigheter, och ett förtydligande att den som hålls ansvarig förutsätts veta vad skriften innehåller.

12 kap. heter i sin gamla version *Om rättegången i tryckfrihetsmål* och i sin nya version *Rättegången i tryckfrihetsmål*. Här finns regler om hur rättegången i tryckfrihetsmål ska gå till. Unikt för tryckfrihetsmål är att en jury medverkar i rättegången och därför innehåller 12 kap. flera regleringar som rör juryn. Som exempel kan nämnas vem som kan vara juryledamot, hur ledamöterna väljs och vad som sker om juryn väljer att fria eller fälla den som är tilltalad. Kapitlet avslutas med bestämmelser som gäller om specifika omständigheter blir gällande.

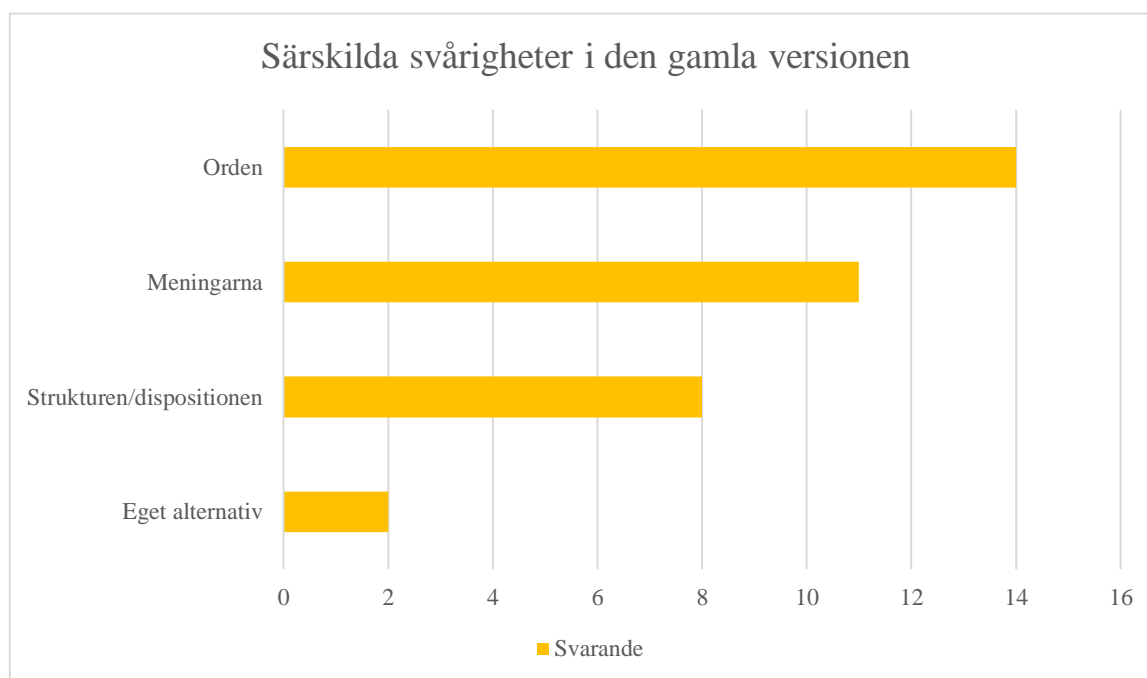
² En periodisk skrift är en skrift som är avsedd att ges ut under en särskild titel och minst fyra gånger om året. Bestämmelsen syftar på tidningar. Icke-periodiska skrifter är därmed engångsskrifter, till exempel böcker.

6 RESULTAT

I det här avsnittet redovisar jag resultatet av undersökningen. Först presenterar jag resultatet av enkätundersökningen. Därefter presenterar jag resultatet av den lexikogrammatiska analysen, och avslutningsvis presenterar jag resultatet av den kompositionella undersökningen.

6.1 ANVÄNDARUNDERSÖKNING

Enkäten genererade 20 svar. 100 % av de svarande uppgav att de tycker att den nya versionen är mer begriplig. Alla informanter fick därmed också uppge vad de upplever som särskilt svårt i den gamla versionen. Deras svar framgår av diagrammet nedan.

Figur 1. Diagram över svaren från enkätundersökningen

14 av de svarande, det vill säga 70 %, uppgav att de tyckte att orden var en särskild svårighet i den gamla versionen. Något mindre förekommande, men fortfarande vanligt, var att ange att meningarna som en särskild svårighet i den gamla versionen. Det gjorde 11 av de svarande, alltså 55 %. 8 av de svarande, med andra ord 40 %, såg strukturen eller dispositionen som en särskild svårighet. Två av de svarande, det vill säga 10 %, skrev ett eget alternativ. Det ena alternativet lød: *Krånligt att läsa, meningsbyggnaderna är invecklade och börjar där de borde sluta. Otydligt.* Det andra alternativet lød: *Det är väl mest att det inte låter som någon pratar*

och därmed inte så som någon tänker och därav blir det svårt att få ett så pass tydligt grepp om det som det blir i den nya versionen.

Det lämnades fyra kommentarer om skillnaderna. De lyder som följer:

Det krävs mer tankekraft för att förstå de gamla paragraferna. Ordföljden är en annan och därför behöver man flytta om orden i huvudet. De nya paragraferna är mer lättsamma och liknar mer det talspråk vi använder idag. Jag vet inte om man ska lägga någon värdering i det, men jag tycker det känns rimligt att man uppdaterar språket så att gemene man (som trots allt är den som ska följa lagen) kan ta till sig lagen.

Rent språkligt (ord och meningar) ser jag ingen större skillnad i svårighet. Däremot så är det lite konstigt att gamla 8:2 3 st. inte är 1 st, eller en egen paragraf som i den nya TF. I vissa delar tycker jag att den gamla TF är mer tydlig, speciellt i hänvisningen till 5:3/5:4 TF där ansvaret tydliggörs bättre i gamla TF.

Förutom det uppenbara att det modernare orden är lättare att läsa utan att staka sig så är den nya texten är klart mer pedagogisk uppbyggd i sin struktur.

Inte lika styltat språk helt enkelt.

Ålderdomligt språkbruk gör den gamla versionen svårbegripligare.

Enkätsvaren indikerar att den största svårigheten hos den gamla versionen ligger på en språklig nivå – de flesta svarande anger att orden och meningarna är särskilda svårigheter i den gamla versionen. Strukturen och dispositionen upplevs inte i samma utsträckning som en särskild svårighet.

Av de egenskrivna alternativen och kommentarerna går att utläsa att den gamla versionens språk uppfattas vara långt ifrån ett naturligt talspråk. Det går också att utläsa att den nya versionen upplevs ha ett språk som ligger närmare talspråket och att det gör versionen enklare att förstå. En rimlig sammanställande tolkning av resultatet är att ett främmande språk för mottagaren gör texten mer svårbegriplig.

6.2 LEXIKOGRAMMATISK UNDERSÖKNING

Här presenterar jag resultatet av den lexikogrammatiska undersökningen av ändringarna. Först presenteras lexikogrammatiska mått, därefter min analys av lexikon och sist en analys av

meningarnas komplexitet. Avslutningsvis sammanställer jag resultatet av den lexikogrammatiska undersökningen.

6.2.1 LEXIKOGRAMMATISKA MÅTT

Tabell 3 nedan sammanställer de lexikogrammatiska måtten nominalkvot, antal ord, antal och andel långa ord, antal meningar, genomsnittlig fundamentalslängd och lix-värde för de utvalda kapitlen.

Tabell 3 Sammanställning av lexikogrammatiska mått

	3 kap. gammal	3 kap. ny	8 kap. gammal	8 kap. ny	12 kap. gammal	12 kap. ny
Nominalkvot	1,44	1,23	0,90	0,81	1,52	1,46
Antal ord	722	771	561	717	1079	1167
Antal långa ord	175	166	148	188	299	285
Andel långa ord	24,24 %	21,53 %	26,38 %	26,22 %	27,71 %	24,42 %
Antal meningar	17	24	21	29	54	67
Genomsnittlig meningslängd	42,47	32,13	26,71	24,72	19,98	17,42
Lix och tolkning	67 Mycket svår	54 Svår	53 Svår	51 Svår	48 Medelsvår	42 Medelsvår

Av tabellen framgår att nästan alla mått är lägre i den nya versionen. Nominalkvoten är lägre i alla nya kapitel, vilket innebär att den nya versionen är mindre informationspackad än den gamla. Även lix-värdet är lägre i alla nya kapitel, och det korrelerar med att den genomsnittliga meningslängden blir lägre. De nya kapitlen har alltså kortare meningar än sina gamla motsvarigheter. Trots att antalet långa ord är högre i nya 8 kap. än i kapitlets gamla version, är andelen långa ord lägre. Andelen långa ord är också lägre i alla nya kapitel, vilket ger ett lägre lix-värde.

Tabellen visar också att måtten i vissa fall ökar från gammal till ny version och att de nya kapitlen fortfarande kan tolkas vara avancerade. Antalet ord och antalet meningar ökar i alla nya kapitel. Sannolikt hör det ihop med att nominalkvoten är lägre – att byta substantiv mot verb ökar antalet ord och gör texter längre. Nominalkvoten för nya 3 kap. och nya 12 kap. är hög, jämför tabell 1. Det innebär att texterna trots ändringarna fortfarande är tätt

informationspackade. Lix-värdet för de nya kapitlen indikerar i två fall att texterna är svåra och i ett fall att texten är medelsvår. Sammantaget visar alltså mätningarna att de nya kapitlen är lättare än sina gamla motsvarigheter men att de fortfarande är förhållandevis svåra.

6.2.2 LEXIKON

Här redovisar och analyserar jag vilka formella och ålderdomliga ord som finns i kapitlen och hur orden ersätts. Vilka formella och ålderdomliga ord som finns i de gamla kapitlen framgår av tabell 4, 5 och 6. Tabellerna redovisar också hur orden ersätts i den nya versionen. I vissa fall utesluts ord. Sådana fall markeras med *utesluts*. Hur ofta varje formellt eller ålderdomligt ord förekommer framgår av siffran inom parentes. Hur ofta ett visst ord ersätts på ett visst sätt framgår också av siffran inom parentes. Eftersom bara en av de tre nya versionerna innehåller formella eller ålderdomliga ord presenteras inte den undersökningen med hjälp av en tabell, utan i löptext. Först presenteras 3 kap., därefter 8 kap. och sist 12 kap. Tabell 4 nedan ger en översikt över de formella och ålderdomliga orden i 3 kap.

Tabell 4 Formella och ålderdomliga ord i 3 kap.

Gamla 3 kap.	Nya 3 kap.
Ej (6)	Inte (4), <i>utesluts</i> (2)
Må (3)	Får (3)
Å (2)	På (2)
Efterforska (1)	Efterforska (1)
Erforderligt (1)	Nödvändigt (1)
Erfordras (1)	Behövs (1)
Ock (1)	Och (1)
Medgivet (1)	Medgetts (1)
Synnerlig (1)	Synnerlig (1)
Vare (1)	Är (1)
Äger (1)	Gäller (1)

I gamla versionen av 3 kap. förekommer elva olika grafiska ord som klassas som formella eller ålderdomliga. Ofta förekommer varje ord bara en gång. Totalt förekommer formella och

ålderdomliga ord 19 gånger i texten. Med hjälp av kapitlets totala antal ord, som framgår av tabell 3, kan vi se att 2,63 % av orden i texten är formella eller ålderdomliga.

Nya versionen av 3 kap. innehåller tre fall av formella eller ålderdomliga ord. Två av dem – *efterforska* och *synnerlig* – kommer av att orden är överförda från den gamla versionen och inte ersatta med något annat uttryck. Det tredje fallet är ordet *efterforskar*, som förekommer en gång. Med hjälp av den nya versionens totala antal ord, som framgår av tabell 3, blir det klart att 0,26 % av orden i den nya versionen är formella eller ålderdomliga.

Det visar sig alltså att andelen formella och ålderdomliga ord är liten, både i den gamla och den nya versionen av 3 kap. Däremot byts nästan alla fall av formella och ålderdomliga ord ut mot motsvarigheter som inte har samma bruklighetsbeskrivning.

Av tabell 5 nedan presenteras en sammanställning av de formella och ålderdomliga orden i 8 kap.

Tabell 5 Formella och ålderdomliga ord i 8 kap.

Gamla 8 kap.	Nya 8 kap.
Ej (18)	Inte (14), <i>utesluts</i> (4)
Svare (11)	Är ansvarig (10), blir ansvarig (1)
Vare (4)	Är (4)
Å (4)	På (4)
Eljest (3)	Annars (1), <i>utesluts</i> (2)
Allenast (2)	Endast (1), <i>utesluts</i> (1)
Däri (1)	<i>Utesluts</i> (1)
Icke (1)	Inte (1)
Må (1)	Får (1)
Ock (1)	<i>Utesluts</i> (1)
Omhänderhaft (1)	Har haft hand om (1)
Äga (1)	Ha haft (1)
Äge (1)	Tillämpas (1)
Ägt (1)	Har haft (1)

I gamla versionen av 8 kap. förekommer sammanlagt 14 olika grafiska ord som klassas som formella eller ålderdomliga. *Ej* och *svare* är vanligt förekommande, annars innehåller kapitlet

många ord som bara förekommer några få gånger eller en enstaka gång. Totalt förekommer formella eller ålderdomliga ord 50 gånger. Med hjälp av tabell 3 kan vi räkna ut att 8,91 % av den totala mängden ord i gamla versionen av 8 kap. är formella eller ålderdomliga.

Den nya versionen av 8 kap. innehåller inga ord som beskrivs som formella eller ålderdomliga, varken sådana som har tillkommit eller som inte ersätts.

Som synes av tabell 5 blir inte alla ord ersatta. I nio av de 50 fallen används en annan grammatisk konstruktion som gör att ordet i fråga utesluts.

Tabell 6 på nästa sida ger en förteckning över de formella och ålderdomliga orden i den gamla versionen av 12 kap.

Tabell 6 Formella och ålderdomliga ord i 12 kap.

Gamla 12 kap.	Nya 12 kap.
Ej (12)	Inte (11), <i>utesluts</i> (1)
Huruvida (4)	Om (3), <i>utesluts</i> (1)
Må (4)	Få (1), får (2), <i>utesluts</i> (1)
Äge (4)	Få (2), får (1) <i>utesluts</i> (1)
Vari (4)	Där (1), <i>utesluts</i> (3)
Å (4)	På (2) <i>utesluts</i> (2)
Därom (3)	Om det (2), <i>utesluts</i> (1)
Gälle (3)	Tillämpas (1), gäller (2)
Äga (3)	<i>Utesluts</i> (3)
Eljest (2)	Annars (1), <i>utesluts</i> (1)
Pröve (2)	Pröva (1), prövar (1)
Äger (2)	Får (2)
Efterrättelse (1)	<i>Utesluts</i> (1)
Ehuru (1)	Även om (1)
Erfordras (1)	<i>Utesluts</i> (1)
Erhållas (1)	<i>Utesluts</i> (1)
Företage (1)	Genomför (1)
Icke (1)	Inte (1)
Jämväl (1)	Även (1)
Lände (1)	<i>Utesluts</i> (1)
Nämne (1)	Utser (1)
Nästkommande (1)	Nästa (1)
Ock (1)	<i>Utesluts</i> (1)
Såframt (1)	<i>Utesluts</i> (1)
Vare (1)	<i>Utesluts</i> (1)
Ånyo (1)	På nytt (1)

I den gamla versionen av 12 kap. finns 26 olika grafiska ord som klassas som formella eller ålderdomliga, och sammanlagt förekommer de 62 gånger. Även i det här fallet är det vanligt att

orden förekommer bara någon eller några gånger, med undantag för *ej* som förekommer klart flest gånger. Med hjälp av de data som framgår av tabell 3 kan vi se att 5,75 % av alla ord i den gamla versionen av 12 kap. är formella eller ålderdomliga.

Även i fallet med 12 kap. innehåller den nya versionen inga ord som räknas som formella eller ålderdomliga – inga sådana ord förs över eller kommer till. I 21 av 62 fall har lagförfattaren använt sig av konstruktioner som gör att det formella eller ålderdomliga ordet i fråga utesluts helt.

Den lexikogrammatiska undersökningen visar att ändringarna till största del har inneburit att de formella och ålderdomliga orden eliminerats; av de sammanlagda 121 fall av formella och ålderdomliga ord försvinner orden i 119 fall. När orden ersätts rakt av ersätts de med allmänspråkliga motsvarigheter. Undersökningen visar också att den vanligaste lösningen på att eliminera ett formellt eller ålderdomligt ord är just att ersätta det rakt av. Lösningen förekommer nämligen i 87 av de 121 fallen. I jämförelse utesluts orden med grammatiska konstruktioner i 32 av de 121 fallen.

6.2.3 MENINGARNAS KOMPLEXITET

Här analyserar jag komplexiteten hos meningarna i de utvalda kapitlen, och jag undersöker hur vänstertunga meningar i den gamla versionen har skrivits om i den nya. Först redogör jag för hur syntaxen ser ut i de nya och gamla versionerna av kapitlen; jag sammanställer antalet meningar, antalet och andelen vänstertunga meningar, de vanligaste satsdelarna i fundamentalsposition för alla meningar och för de vänstertunga meningarna och slutligen den genomsnittliga meningslängden. Sedan redovisar jag hur de vänstertunga meningarna i den gamla versionen ändras i den nya. Kapitlen redovisas var för sig. Först presenterar jag 3 kap., sedan 8 kap. och sist 12 kap. Tabell 7 på nästa sida sammanställer syntaxen i 3 kap.

Tabell 7 Syntaxen i 3 kap.

	3 kap. gammal	3 kap. ny
Antal meningar	17	24
Antal vänstertunga meningar	3	1
Andel vänstertunga meningar	18 %	4 %
Vanligaste satsdel i fundamentet (alla meningar)	Subjekt (7 fall)	Subjekt (18 fall)
Vanligaste satsdel i fundamentet (vänstertunga meningar)	Subjekt (2 fall)	Omständighetsadverbial (1 fall)
Genomsnittlig fundamentalslängd	15,8	6,8

Av tabellen framgår att syntaxen är lättare i det nya kapitlet; antalet och andelen vänstertunga meningar blir lägre, och det blir även den genomsnittliga fundamentalslängden. Tabellen visar också att subjekt är den vanligaste satsdelen i fundamentet för alla meningar men att det finns en skillnad i den vanligaste satsdelen i fundamentet i de vänstertunga meningarna: i det gamla kapitlet är subjekt vanligast medan omständighetsadverbial är den satsdel som står på fundamentplatsen i det nya kapitlets enda vänstertunga mening. Tabellen avslöjar också att subjekt på fundamentplats har blivit betydligt vanligare i det nya kapitlet.

Skillnaderna mellan kapitlen visar att syntaxen i nya 3 kap. har arbetats om så att meningarna är enklare; vänstertunga meningar är inte lika vanligt förekommande och den genomsnittliga fundamentalslängden blir lägre. Ökningen av subjekt i fundamentalsposition indikerar att tillvägagångssättet för att förenkla syntaxen har varit att bygga om meningarna så att subjektet placeras först i meningen. Den minskade genomsnittliga fundamentlängden indikerar att långa, avancerade led inte har placerats före det finita verbet.

En näranalys av vad som händer med det gamla kapitlets vänstertunga meningar visar att det är vanligt att komplicerade led lyfts ut och placeras i en egen mening. Det händer också att komplicerade led flyttas till meningars slutsleden. Följande exempel på nästa sida illustrerar inte bara hur en vänstertung mening i det gamla kapitlet delas upp i flera meningar i det nya kapitlet, utan också hur ett komplicerat led flyttas från början till slut. Exempel (1) är hämtat från gamla kapitlet, och exempel (2) från det nya.

- (1) Den som har tagit befattning med tillkomsten eller utgivningen av tryckt skrift eller med framställning som var avsedd att införas i tryckt skrift och den som har varit verksam inom företag för utgivning av tryckta skrifter eller inom företag för yrkesmässig förmedling av nyheter eller andra meddelanden till periodiska skrifter får inte röja vad han därvid erfarit om vem som är författare eller har lämnat meddelande enligt 1 kap. 1 § tredje stycket eller är utgivare av skrift som inte är periodisk.

- (2) Den som har tagit befattning med tillkomsten eller utgivningen av en tryckt skrift eller med en framställning som har varit avsedd att införas i en tryckt skrift får inte röja vad han eller hon då har fått veta om vem som är författare, meddelare enligt 1 kap. 7 § eller utgivare av en skrift som inte är periodisk.

Tystnadsplikt enligt första stycket gäller även för den som på något annat sätt har varit verksam inom ett företag för utgivning av tryckta skrifter eller inom ett företag för yrkesmässig förmedling av nyheter eller andra meddelanden till periodiska skrifter.

I exempel (1) radas två samordnade nominalfraser upp i det inledande subjektet: *den som tagit befattning med tillkomsten eller utgivningen av tryckt skrift eller med framställning som var avsedd att införas i tryckt skrift* samt *den som har varit verksam inom företag för utgivning av tryckta skrifter eller inom företag för yrkesmässig förmedling av nyheter eller andra meddelanden till periodiska skrifter*. Det långa subjektet leder till att meningen blir lång och vänstertung. I exempel (2) flyttas den andra delen av nominalfrasen till en egen mening och dessutom placeras den sist i meningen. Den nya meningen är klart högertung. Intressant är dock att den första meningen i exempel (2) fortfarande är vänstertung men samtidigt betydligt mindre vänstertung än dess motsvarighet i exempel (1).

Tabell 8 på nästa sida ger en översikt över syntaxen i 8 kap.

Tabell 8 Syntaxen i 8 kap.

	8 kap. gammal	8 kap. ny
Antal meningar	21	29
Antal vänstertunga meningar	11	9
Andel vänstertunga meningar	52 %	31 %
Vanligaste satsdel i fundamentet (alla meningar)	Omständighetsadverbial (13 fall)	Subjekt (14 fall)
Vanligaste satsdel i fundamentet (vänstertunga meningar)	Omständighetsadverbial (10 fall)	Omständighetsadverbial (8 fall)
Genomsnittlig fundamentalslängd	13,9	8,7

Tabellen visar att syntaxen blir enklare även i nya 8 kap. Antalet och andelen vänstertunga meningar är lägre i det nya kapitlet, och det är även den genomsnittliga fundamentalslängden. Av tabellen framgår att subjekt är den vanligaste satsdelen att inneha fundamentalsposition i det nya kapitlets alla meningar, i kontrast till det gamla kapitlet som har omständighetsadverbial som sin vanligaste satsdel i fundamentet. För fundamentet i vänstertunga meningar är dock den vanligaste satsdelen densamma i båda kapitlen: omständighetsadverbial.

Skillnaderna mellan kapitlen pekar på att även nya 8 kap. har arbetats om så att meningarna är enklare – andelen vänstertunga meningar är lägre i det nya kapitlet, och likaså den genomsnittliga fundamentalslängden. Samtidigt finns det tecken på att det gamla kapitlets vänstertunga meningar är förhållandevis oförändrade i den nya versionen – antalet vänstertunga meningar sjunker bara med två och omständighetsadverbial är den vanligaste satsdelen i vänstertunga meningars fundament i båda versionerna.

En näranalys av vad som sker med gamla 8 kap. vänstertunga meningar visar att det är vanligt att de görs om till två meningar, att inskott tas bort och att dold information skrivs ut. När en mening delas upp i två är det vanligt att det långa omständighetsadverbialet i fundamentet delas i två delar och att den ena delen placeras i slutet av den andra av de två meningarna. Samtidigt är resultatet av flera av ändringarna att de nya lydelserna fortfarande är vänstertunga. Exempel (3) och (4) nedan illustrerar hur inskott försvinner och dold information skrivs ut. Exempel (3) är hämtat från det gamla kapitlet, och exempel (4) från det nya.

- (3) Kan det ej visas vem som var ägare, då skriften utgavs, svare i ägarens ställe den som tryckt skriften.
- (4) Kan det inte visas vem som var ägare till skriften när den gavs ut, är den som har tryckt skriften ansvarig för tryckfrihetsbrott i stället för ägaren.

I ägarens ställe flyttas om i versionerna. I exempel (3) är frasen ett inskott mellan det finita verbet (*svare*) och subjektet (*den som tryckt skriften*). I exempel (4) försvinner inskottet i och med att *i stället för ägaren* placeras sist i satsen. I exempel (4) skrivs också dold information ut: *ägare* och *svare* i exempel (3) blir i exempel (4) *ägaren till skriften* respektive *ansvarig för tryckfrihetsbrott*.

Tabell 9 nedan visar syntaxen i 12 kap.

Tabell 9 Syntaxen i 12 kap.

	12 kap. gammal	12 kap. ny
Antal meningar	54	67
Antal vänstertunga meningar	10	15
Andel vänstertunga meningar	19 %	22 %
Vanligaste satsdel i fundamentet (alla meningar)	Omständighetsadverbial (23 fall)	Subjekt (27 fall)
Vanligaste satsdel i fundamentet (vänstertunga meningar)	Subjekt (5 fall), omständighetsadverbial (5 fall)	Omständighetsadverbial (10 fall)
Genomsnittlig fundamentalslängd	6,4	6,4

Tabellen visar att antalet och andelen vänstertunga meningar ökar i nya 12 kap., samtidigt som den genomsnittliga fundamentalslängden är densamma i båda kapitlen. De båda kapitlen har olika satsdelar som vanligaste satsdel i fundamentet. Sett till alla meningar är omständighetsadverbial den vanligaste satsdelen i fundamentet för det gamla kapitlet, medan subjekt är den vanligaste satsdelen i fundamentet för det nya. I vänstertunga meningar är subjekt och omständighetsadverbial lika vanliga på fundamentplats i det gamla kapitlet. För det nya kapitlet är omständighetsadverbial vanligast i fundamentet i vänstertunga meningar.

Trots att antalet vänstertunga meningar ökar är inte den procentuella ökningen speciellt stor. Den genomsnittliga fundamentalslängden är också densamma i båda kapitel. Syntaxen verkar alltså varken blivit enklare eller svårare – bara ändrad.

En näranalys av vad som sker med det gamla kapitlets vänstertunga meningar visar att de ändringar som görs inte är särskilt omfattande och att flera av ändringarna innebär att meningen fortfarande är vänstertung. Samtidigt finns det också tendenser till att motverka långa och komplicerade omständighetsadverbial och minska inskott. Ett representativt exempel för de ändringar som inte är särskilt omfattande är följande exempel, där exempel (5) är taget ur det gamla kapitlet och exempel (6) ur det nya.

- (5) Den som är underårig eller som har förvaltare enligt särskilda bestämmelser i lag får inte vara juryman.

- (6) Den som är underårig eller har förvaltare enligt särskilda bestämmelser i lag får inte vara juryledamot.

Det sker sammanlagt två ändringar mellan exempel (5) och (6): den ena är att språket görs könsneutralt genom att *juryman* byts ut mot *juryledamot*, den andra är att *som* stryks. Ändringarna bygger inte om meningen, och som en konsekvens är meningen i exempel (6) fortfarande vänstertung.

Min analys av ändringarna av den gamla versionens vänstertunga meningar har kunnat visa att nya 12 kap. använder två tekniker för att motverka långa och komplicerade omständighetsadverbial. Den första tekniken är den som illustreras av exempel (1) och (2), nämligen att samordnade omständighetsadverbial delas upp och den ena delen placeras i en egen mening. Den andra tekniken illustreras nedan av exempel (7) och (8), och innebär att flera omständigheter bakas in i en omständighet. Exempel (7) är hämtat från det gamla kapitlet, och exempel (8) ur det nya.

- (7) Äro å ena sidan flera parter och vill endast någon av dem begagna sin uteslutningsrätt, gälle den uteslutning han företager även för de övriga.

- (8) Om endast en av flera medparter vill utesluta juryledamöter, gäller den uteslutningen även för de övriga.

I (7) får vi två villkor: *äro å ena sidan flera parter samt vill endast någon av dem begagna sin utslutningsrätt*. I (8) har det första villkoret försvunnit i och med att det har bakats in i ett omständighetsadverbial: *om endast en av flera medparter vill utsluta juryledamöter*.

I nya 12 kap. görs också försök till att minska inskott. Ibland är försöken lyckade men ibland står inskotten kvar. Exempel (9) och (10) nedan illustrerar ett fall där försöket både lyckas och misslyckas. Exempel (9) är taget ur det gamla kapitlet, och exempel (10) ur det nya.

- (9) Kan på grund av jäv eller laga förfall för juryman nödigt antal ledamöter i någon grupp ej erhållas, nämne rätten för varje juryman som erfordras tre till jurymän inom gruppen behöriga personer.
- (10) Om det på grund av jäv eller laga förfall för juryledamöter inte finns tillräckligt antal ledamöter i någon jurygrupp, utser rätten tre juryledamöter för varje ledamot som saknas.

Exempel (9) innehåller ett inskott mellan subjektet (*rätten*) och objektet (*tre till jurymän inom gruppen behöriga personer*): *för varje juryman som erfordras*. Inskottet försvinner i exempel (10), där informationen som inskottet uttrycker istället placeras sist i meningen. Samtidigt innehåller båda exempel samma inskott i den inledande bisatsen: *på grund av jäv eller laga förfall för juryman/juryledamot*.

Sammantaget indikerar analysen av meningarnas komplexitet att syntaxen blir enklare i åtminstone två av de tre nya kapitlen – vänstertunga meningar är färre i nya 3 och 8 kap., och de två kapitlens genomsnittliga fundamentalslängd är lägre. Ett mycket vanligt sätt att förenkla syntaxen är att dela upp långa omständighetsadverbial och placera ena delen i en ny mening. Det sker också ansträngningar för att minska inskott.

6.2.4 SAMMANFATTNING AV DEN LEXIKOGRAMMATISKA UNDERSÖKNINGEN

Den lexikogrammatiska undersökningen har visat att de nya kapitlen har ändrats till att vara enklare än sina gamla motsvarigheter. De nya kapitlen är mindre informationspackade och har lägre lix-värde. De formella och ålderdomliga orden försvinner, främst genom att de byts ut till allmänspråkliga motsvarigheter men också till viss del genom att de utsluts av nya grammatiska konstruktioner. Syntaxen lättas också upp i åtminstone nya 3 och 8 kap. Där är vänstertunga meningar mindre förekommande och den genomsnittliga fundamentalslängden

lägre. Undersökningen visar också att de nya kapitlen har blivit längre – antal ord och meningar har ökat i förhållande till de gamla kapitlen.

Den lexikogrammatiska undersökningen antyder samtidigt att de nya kapitlen fortfarande är komplicerade texter. Nominalkvoten är i två av de nya kapitlen hög. Även lix-värdet är högt i alla tre nya kapitel, och andelen vänstertunga meningar ökar i det nya 12 kap.

6.3 KOMPOSITIONELL UNDERSÖKNING

Till den kompositionella undersökningen hör dels en analys om hur informationen struktureras i de olika versionerna, dels en analys om versionernas överskådlighet och läsbarhet. Först presenteras strukturanalysen och sedan överskådlighets- och läsbarhetsanalysen.

6.3.1 STRUKTUREN

Här undersöker jag hur strukturen i kapitlen ändras och analyserar vilka effekterna blir av strukturen. Jag tar avstamp i en övergripande beskrivning av strukturen och dispositionen i de olika kapitlen, och går sedan vidare till att behandla kap 3, 8 och 12 för sig.

Strukturen är i det stora hela förhållandevis oförändrad i alla kapitel. Den övergripande dispositionen är i fallet med alla utvalda kapitel intakt. I fallet med 3 kap. och 8 kap. följer de principen att huvudregler behandlas först och undantags- och specialfallsregler behandlas sedan. 8 kap. har också en tydlig tematisk disposition, där kapitlet delas upp i kategorierna *periodisk skrift*, *icke-periodisk skrift* och *gemensamma bestämmelser*. Även 12 kap. följer en viss typ av tematisk och logisk disposition, där kapitlet tar avstamp i vad som är tryckfrihetsmål och sedan går vidare till själva prövningen, hur juryledamöter ska väljas och hur juryn sedan ska bildas.

Ändringarna i 3 kap. struktur är att längre paragrafer delas upp i fler. Den ändringstypen har snarare effekter för överskådligheten och därför behandlas den i avsnitt 6.3.2.

Ändringarna i 8 kap. struktur är också få. Det sker dock en strukturell ändring precis i kapitlets början. Betrakta figur 2 på nästa sida. Färgkodningen är till hjälp för att enklare kunna se hur informationsstrukturen ändras. Nytt stycke inom en cell innebär nytt stycke i paragrafen.

§	8 kap. gammal	§	8 kap. ny
1 §	Utgivare ansvarig. Ställföreträdare ansvarig.	1 §	Utgivare ansvarig. Ställföreträdare ansvarig.
2 §	Ägaren svarar om utgivningsbevis saknas, om utgivaren är obehörig eller om utgivarens uppdrag har upphört. Ägaren svarar om utgivaren var utsedd för skens skull eller uppenbart inte har befogenhet. Utgivaren svarar om ställföreträdaren är obehörig, om ställföreträdarens uppdrag har upphört eller om ställföreträdaren är utsedd för skens skull.	2 §	Utgivare ansvarig trots ställföreträdare om ställföreträdaren är obehörig/uppdraget upphört, eller om ställföreträdaren var utsedd för skens skull/inte har befogenhet.
3 §		3 §	Ägare ansvarig om utgivningsbevis saknas. Om utgivningsbevis finns är ägaren ansvarig om det saknas en behörig utgivare eller om utgivaren var utsedd för skens skull eller inte har befogenhet.

Figur 2. Strukturell ändring i 8 kap.

Båda versioner inleds med bestämmelser om utgivare och ställföreträdare. Den gamla versionen behandlar sedan, i en och samma paragraf, först två bestämmelser om ägare och sedan en bestämmelse om utgivare. Den nya versionen behandlar samma bestämmelse om utgivare först, sedan bestämmelserna om ägare. Den nya versionen behandlar alltså ”färdigt” utgivaren innan den går över på ägaren. Effekten kan sägas bli att den nya versionen motverkar ett logiskt brott – bestämmelser om de olika ansvariga behandlas var för sig och blandas inte.

12 kap. är det kapitel som har sett störst ändringar. Här har bestämmelser på meningsnivå flyttats om och brutits ut till fristående paragrafer. I 12 kap. sker det två intressanta strukturella ändringar. Den första rör kapitlets inledande paragraf. Betrakta figur 3 nedan.

§	12 kap. gammal	§	12 kap. ny
1 §	Vilken tingsrätt som prövar tryckfrihetsmål. Vad som räknas som tryckfrihetsmål. Särskilt om anskaffarbrott.	1 §	Vad som räknas som tryckfrihetsmål. Särskilt om anskaffarbrott.
2 §		2 §	Vilken tingsrätt som prövar tryckfrihetsmål.

Figur 3. Strukturell ändring a i 12 kap.

Det gamla kapitlet inleder med bestämmelser om vilken tingsrätt som tar upp tryckfrihetsmål. Därefter behandlas vad som räknas som ett tryckfrihetsmål. I det nya kapitlet har man vänt på ordningen, så att vad som är ett tryckfrihetsmål behandlas först och vilken tingsrätt som tar upp tryckfrihetsmål behandlas sedan. Ändringen får flera effekter. För det första kan man säga att ändringen har en emfatisk effekt. Den som läser 12 kap. är sannolikt mer intresserad av att ta reda på vad som räknas som tryckfrihetsmål än vilken tingsrätt som prövar målet. För det andra bidrar ändringen till en mer logisk struktur i kapitlet. Vad som räknas som tryckfrihetsmål är information som är grundläggande för resten av bestämmelserna i kapitlet. Det är mer logiskt att först ta upp vad ett tryckfrihetsmål är innan man tar upp vilken tingsrätt som prövar tryckfrihetsmål.

Den andra ändringen rör rättegången och juryn. Betrakta figur 4 nedan.

§	12 kap. gammal	§	12 kap. ny
2 §	Om sex jurymän är eniga om det, föreligger brott. Om juryn finner att brott inte föreligger, ska den tilltalade frikännas. Finner juryn att brott föreligger, ska rätten också pröva om brott föreligger. Om rätten är av annan mening än juryn får rätten frikänna eller tillämpa lindrigare straffbestämmelser.		
		4 §	Om sex jurymän är eniga om det, föreligger brott. Då ska rätten också pröva om brott föreligger. Om rätten är av annan mening är juryn får rätten frikänna eller tillämpa lindrigare straffbestämmelser.
		5 §	Om juryn finner att brott inte föreligger, ska den tilltalade frikännas.

Figur 4. Strukturell ändring b i 12 kap.

Båda kapitel inleds på samma vis: det föreligger brott om minst sex juryledamöter är överens om att brott föreligger. Sedan sker en strukturförändring mellan det gamla och det nya kapitlet. I det gamla kapitlet får läsaren först veta att den tilltalade ska frikännas om det inte föreligger brott. Därefter får läsaren veta att rätten ska pröva om brott föreligger ifall juryn har kommit fram till att det föreligger brott. Efter det presenteras för läsaren att rätten får överköra juryns beslut. I det nya kapitlet har informationen kastats om. Då får läsaren först veta att rätten också ska pröva om brott föreligger ifall juryn har funnit att brott föreligger. Sedan får läsaren veta

att rätten får överköra juryns beslut. Sist presenteras för läsaren att den tilltalade ska frikännas om juryn kommer fram till att det inte föreligger brott.

Mellan kapitlen sker en ändring som gör att man motverkar ett logiskt brott. Att den tilltalade ska frikännas kommer nästan som ett inskott i den gamla versionen mellan informationen om vad som sker om brott föreligger. I den nya versionen behandlar man istället först vad som gäller om brott föreligger och sedan vad som gäller om brott *inte* föreligger.

Sammantaget sker det alltså få strukturella förändringar mellan den gamla och den nya versionen. De strukturella ändringar som görs är inte övergripande utan befinner sig snarare på en detaljnivå. Ändringarna tycks ske för att antingen motverka logiska brott eller passa bättre in i den övergripande dispositionstypen.

6.3.2 ÖVERSKÅDLIGHET OCH LÄSBARHET

I den nya versionen görs det flera ändringar som bidrar till att överskådligheten och läsbarheten ökar. En sådan ändring är att kapitlen förses med avsnittsrubriker. 3 kap. förses med rubriker på en nivå och 8 och 12 kap. förses med rubriker på två nivåer. Rubrikerna i nya 3 kap. markerar olika områden som kapitlet går igenom. Överrubrikerna i nya 8 kap. markerar kapitlets tematiska uppdelning efter typ av tryckt skrift, och underrubrikerna markerar den ansvarige i ansvarighetskedjan. Av de kapitel som har analyserats i den här undersökningen är det endast 8 kap. som har rubriker också i sin gamla version. I den gamla versionen är rubrikerna bara på en nivå, och markerar då den övergripande tematiska indelningen efter typ av tryckt skrift. I det nya 12 kap. används över- och underrubrikerna till att markera den tematiska dispositionen.

En annan ändring som gör att överskådligheten och läsbarheten ökar är att bestämmelser delas upp till att bli flera paragrafer eller flera stycken. Effekten av att bestämmelserna har placerats i separata paragrafer och stycken är rimligen att informationen lyfts ut och framhävs. Ändringstypen gör också att det finns fler möjligheter till att sätta rubriker. I sin tur ökar det läsarens möjlighet att orientera sig i texten.

Ytterligare en ändring som gör att överskådligheten och läsbarheten ökar är att information framhävs med hjälp av punktuppställningar. I de gamla kapitlen förekommer punktuppställningar sammanlagt bara vid ett tillfälle. I kontrast innehåller alla tre nya kapitel punktuppställningar. De används då för att framhäva information som tidigare stått i löptext.

Sammantaget ökar alltså överskådligheten och läsbarheten i de nya kapitlen med hjälp av rubriker, av uppdelningar i nya paragrafer och stycken och av punktuppställningar.

6.3.3 SAMMANFATTNING AV DEN KOMPOSITIONELLA UNDERSÖKNINGEN

Den kompositionella undersökningen visar att de flesta kompositionella ändringar som görs är kopplade till överskådlighet och läsbarhet, vilket innebär att de nya kapitlen är mer överskådliga och läsbara. Kapitlenas struktur ändras bara i ett fåtal fall och då på en detaljnivå. Effekterna av de ändringarna tycks vara att texten anpassas bättre till den övergripande dispositionen. Överskådlighetsändringar som att dela upp lydelse i flera paragrafer eller skriva om lydelse i punktställningsform är däremot betydligt vanligare. Överskådligheten och läsbarheten ökar också genom att de nya kapitlen har försetts med rubriker.

7 AVSLUTANDE DISKUSSION

Syftet med den här uppsatsen har varit att undersöka 2019 års ändringar i tryckfrihetsförordningen utifrån ett klarspråksperspektiv. Det har jag gjort dels genom en användarundersökning, dels genom en analys av lexikogrammatik och komposition.

Användarundersökningen har visat att användare uppfattar den nya versionen som mer begriplig, och att särskilda svårigheter hos den gamla versionen är speciellt orden men också meningarna.

Den lexikogrammatiska undersökningen har visat att de nya kapitlen är enklare än sina gamla motsvarigheter, men att de samtidigt är svåra texter. De nya kapitlen har lägre nominalkvot och lix-värden, innehåller inga formella eller ålderdomliga ord och har en lättare syntax. De nya kapitlen har samtidigt höga värden när det gäller nominalkvot och lix. Texterna har också ökat i längd.

Den kompositionella undersökningen har visat att de nya kapitlen är mer överskådliga och läsbara än sina gamla motsvarigheter. Det görs betydligt fler ändringar för att öka överskådligheten och läsbarheten än vad det görs strukturella ändringar. De strukturella ändringar som görs är på en detaljnivå.

Av resultatet går det att se att den nya versionen möjligen har ett annat mottagartänk än den gamla. I 12 kap. görs som illustrerat av figur 3 en strukturell ändring som har med emfas att göra. Tidigare har kapitlet inletts med villkor som rör tingsrätter men nu inleds kapitlet med en beskrivning av vad som är tryckfrihetsmål. Möjligen är det ett tecken på att domstolar inte längre är den primära mottagaren – allmänheten har sannolikt ett större intresse av att veta vad som är tryckfrihetsmål än vilken tingsrätt som kan pröva dem. Ändringarna som görs för att öka överskådligheten och läsbarheten är också möjligen ett tecken på ett ändrat mottagartänk.

Jurister läser tryckfrihetsförordningen under sin utbildning och får då lära sig vilken information som finns var. Eftersom lagen har gjorts mer överskådlig och läsbar blir det enklare för någon som inte tidigare läst lagen att skaffa sig en uppfattning av dess innehåll och hitta den information som personen är ute efter. Rubrikerna signalerar också för läsaren hur kapitlen är uppbyggda. Sammantaget kan de kompositionella ändringarna relateras till klarspråksrådet om att dispositionen ska vara tydlig och logisk för mottagaren.

Ett intressant resultat av studien är att den nya versionen tycks ha följt klarspråksråd om att språket ska vara nära mottagaren. Resultatet av användarundersökningen pekade särskilt ut orden och meningarna som en komplexitet hos den gamla versionen. Passande nog visade den lexikogrammatiska undersökningen att orden är särskilt omarbetade i den nya versionen. Där har så gott som alla formella och ålderdomliga ord bytts ut mot allmänspråkiga motsvarigheter eller uteslutits helt genom grammatiska konstruktioner. I avsnitt 3.2 redogjordes också för att mer vänstertyngd ger mer avvikande prosa. Den lexikogrammatiska undersökningen har visat att åtminstone två av de tre nya kapitlen präglas mer av högertyngd än vänstertyngd. Det tyder alltså på att syntaxen i den nya versionen i större utsträckning använder ett naturligare språk.

Den här undersökningen har också haft en del begränsningar. Undersökningen har inte kunnat säga speciellt mycket om substantivsjukan, mer än att den minskade nominalkvoten kan vara ett tecken på att substantivsjukan inte förekommer lika ofta i den nya versionen. Undersökningen har visat att det finns tillfällen där dold information skrivs ut och där inskott undviks, men fenomenen har inte belysts mer än som ett exempel på hur vänstertunga meningar skrivs om. Med anknytning till Gunnarsson (1982), som arbetade om en lag genom att bland annat skriva ut dold information, vore det intressant att i en framtida studie närmare undersöka hur information döljs och framhävs i lagar och omarbetningar av lagar.

Jag vill avslutningsvis diskutera tillförlitligheten angående att de flesta informanterna upplevde att orden och meningarna var särskilda svårigheter hos den gamla versionens 8 kap. Det är nämligen inte omöjligt att det här resultatet är en konsekvens av att orden och meningarna är aspekter av en text som är enkla att lägga märke till. Strukturen är svårare att reagera på, inte minst när informanterna bara fick ta del av ett begränsat utdrag ur kapitlet. I framtida undersökningar vore det därför fördelaktigt att låta informanterna ta del av ett större material.

Den här undersökningen tycks, med bakgrund av forskningsöversikten i avsnitt 3.1, vara ensam i sitt slag. Jag hoppas därför att den kan ligga till grund för framtida undersökningar om lagspråk, omarbetningar och klarspråk.

KÄLLFÖRTECKNING

UNDERSÖKT MATERIAL

SFS 1949:105. *Tryckfrihetsförordningen*. Stockholm: Justitiedepartementet.

SFS 2015:151. *Tryckfrihetsförordningen*. Stockholm: Justitiedepartementet.

SEKUNDÄRLITTERATUR

Axberger, Hans-Gunnar (2019). *Yttrandefrihetsgrundlagarna: yttrandefrihetens gränser efter 2019 års grundlagsreform*. 4 uppl. Stockholm: Nordstedts juridik.

Axberger, Hans-Gunnar, Tryckfrihetsförordningen (1949:105), Karnov lagkommentar till hela tryckfrihetsförordningen (Juno). [Hämtad 2020-05-18].

Björnsson, Carl-Hugo (1968). *Läsbarhet*. Stockholm: Liber.

Ds 1998:43. *Myndigheternas föreskrifter: handbok i författningsskrivning*. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/49b6d1/contentassets/44ea3b47262b42988e84bfec39c8c8e2/myndigheternas-foreskrifter-ds-199843>.

Ds 2014:1. *Gröna boken: riktlinjer för författningsskrivning*. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/49b6d0/contentassets/472b62746b8146cc936efdafdeaf9f98/ds-20141-grona-boken---riktlinjer-for-forfattningsskrivning>.

Ehrenberg-Sundin, Barbro & Sundin, Maria (2015). *Krångelspråk blir klarspråk: från 1970-tal till 2010-tal*. Stockholm: Nordstedt.

Ehrenberg-Sundin, Barbro (2008a). *En läsbarhetsanalys av domar: Vad är det som gör domar svåra att läsa? Hur avviker språket från normal sakprosa? Vad tycker juristerna själva?* I: SOU 2008:106. *Ökat förtroende för domstolarna. Bilagedel B – språkrapporter m.m.* Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/49bb8d/contentassets/12726fef03ca4b61a67b55-49310d5f4a/okat-fortroende-for-domstolarna-bilagedel-b---sprakrapporter-m.m>.

Ehrenberg-Sundin, Barbro (2008b). *Klarspråkstest för domar*. I: SOU 2008:106. *Ökat förtroende för domstolarna. Bilagedel B – språkrapporter m.m.* Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/49bb8d/contentassets/12726fef03ca4b61a67b5549310d5f4a/okat-fortroende-for-domstolarna-bilagedel-b---sprakrapporter-m.m>.

Ekman-Öst, Ulrika (2008). *Svåra ord i domar: Förstår vanliga människor innebörden av juridiska domar?* I: SOU 2008:106. *Ökat förtroende för domstolarna. Bilagedel B – språkrapporter m.m.* Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/49bb8d/contentassets/>

[12726fef03ca4b61a67b5549310d5f4a/okat-fortroende-for-domstolarna-bilagedel-b---sprakrapporter-m.m.](https://www.isof.se/sprak/klarsprak/att-arbeta-med-klarsprak/klarsprakshistoria.html)

Englund Hjalmarsson, Helena & Mattson, Anki (2015). *Juristens skrivhandbok*. 2. uppl. Stockholm: Jure.

Gunnarsson, Britt-Louise (1982). *Lagtexters begriplighet: en språkfunktionell studie av medbestämmandelagen*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.

Institutet för språk och folkminnen (2016). *Klarspråkshistoria*. Tillgänglig: <https://www.isof.se/sprak/klarsprak/att-arbeta-med-klarsprak/klarsprakshistoria.html>. [Hämtad 2020-05-24].

Klarspråkstestet för förvaltningsbeslut: kommentarer och exempel. Tillgänglig: <https://www-4.isof.se/klarsprakstest/resources/kommentarer1.pdf>.

Klarspråkstestet för rapporter: kommentarer och exempel. Tillgänglig: <https://www-4.isof.se/klarsprakstest/resources/kommentarer2.pdf>.

LIX räknare. <https://www.lix.se/index.php>. [Hämtad 2020-04-15].

Melin, Lars & Lange, Sven (1995). *Att analysera text: stilanalys med exempel*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Melin, Lars (2009). *Nyfiken på texten: textteori för textpraktiker*. Stockholm: Liber.

Myndigheternas skrivregler. 8. [omarb.] uppl. (2014). Stockholm: Språkrådet. Tillgänglig: <http://www.isof.se/download/18.41318b851483519095290e/1529494038220/Myndskrivreg2014-1.pdf>.

Prop. 2008/09:153. *Språk för alla – förslag till språklag*.

Prop. 2017:18:49. *Ändrade mediegrundlagar*.

Regeringskansliet (2019). *Statsrådsberedningens organisation*. Tillgänglig: <https://www-regeringen.se/sveriges-regering/statsradsberedningen/statsradsberedningen-organisation/>. [Hämtad 2020-05-03].

Regeringskansliet (2020). Författningsregister, sökord 1949:105. Tillgänglig: <http://rkrattsbaser.gov.se/sfsr/adv?sbet=1949%3A105>. [Hämtad 2020-05-26].

Rikstermbanken (2019), klarspråk. <https://www.rikstermbanken.se/visaTermpost.html?id=-219486>. [Hämtad 2020-04-10].

SB pm 1995:2. *Att styra genom regler? Checklista för regelgivare*. Tillgänglig: <https://www-regeringen.se/49bb85/contentassets/254db01b6b7249cc9ce0dcf4fd307d79/att-styra-genom-regler-checklista-for-regelgivare>.

- SB pm 2011:1. *Svarta listan: ord och fraser som kan ersättas i författningsspråk*. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/49b6b2/contentassets/7ea8845f72304d098640272782e5bc26/svarta-listan---ord-och-fraser-som-kan-ersattas-i-forfattningssprak>.
- SFS 2018:1801. *Lag om ändring i tryckfrihetsförordningen*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SOU 2006:106. *Ökat förtroende för domstolarna. Bilagedel B – språkrapporter m.m.*
Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/49bb8d/contentassets/12726fef03ca4b61a67b-5549310d5f4a/okat-fortroende-for-domstolarna-bilagedel-b---sprakrapporter-m.m>.
- Svensk ordbok: utgiven av Svenska Akademien* (2009). Stockholm: Norstedt.
- Wassdahl, Louise, Malmberg, Stina, Hasselrot, Anne-Marie och Thorén, Eva (2018). *Bäst genomslag tidigt i lagstiftningsprocessen*. Tillgänglig: <https://www.isof.se/sprak-klarsprak/bulletinen-klarsprak/bulletinen/2018-12-11-bast-genomslag-tidigt-i-lagstiftningsprocessen.html>. [Hämtad 2020-05-03].
- Wengelin, Åsa (2015). Mot en evidensbaserad språkvård? En kritisk granskning av några svenska klarspråksråd i ljuset av forskning om läsbarhet och språkbearbetning. *Sakprosa* 7 (2), artikel 4. Tillgänglig: https://liveatlund.lu.se/departments/svenska-/SVEK63/SVEK63_2020VT_100_1_NML_1281/CourseDocuments/Wengelinevidensbaserad.pdf.

BILAGA

Begripligheten hos gamla och nya TF

Hallå där!

Jag, Moa Lundgren, skriver kandidatuppsats i svenska på språkkonsultprogrammet vid Lunds universitet. I uppsatsen undersöker jag de språkliga ändringarna som tryckfrihetsförordningen genomgick 2019.

Jag är intresserad av dina uppfattningar av två korta utdrag som motsvarar varandra till innehåll men som skiljer sig åt till språk.

Jag samlar inga personliga data om dig som svarar.

Tack för din medverkan!

***Obligatorisk**

Läs
och
tyck!

Du kommer få läsa korta utdrag ur gamla och nya TF och sedan få ange vilken av versionerna du tycker är mest begriplig. Om du tycker att den nya versionen är mer begriplig vill jag gärna veta vad som är särskilt svårt i den gamla versionen.

Gamla 8 kap.

8 kap. Ansvarighetsregler

8 kap. 1 §

För tryckfrihetsbrott genom periodisk skrift svare den som var anmäld som utgivare, då skriften utgavs. Var ställföreträdare anmäld och har han inträtt som utgivare, svare ställföreträdaren.

8 kap. 2 §

Fanns ej utgivningsbevis, då skriften utgavs, eller var utgivare, som enligt 1 § första stycket har att svara, ej längre behörig eller hade hans uppdrag eljest upphört, svare skriftens ägare.

Ägare vare ock ansvarig, om utgivaren var utsedd för skens skull eller denne eljest, då skriften utgavs, uppenbart icke innehade den befogenhet, som enligt 5 kap. 3 § skall tillkomma honom.

Var ställföreträdare, vilken inträtt som utgivare, ej längre behörig, då skriften utgavs, eller hade hans uppdrag eljest upphört eller förelåg beträffande ställföreträdaren förhållande, som i andra stycket sägs, svare utgivaren.

Nya 8 kap.

8 kap. Ansvar för tryckfrihetsbrott

Periodiska skrifter (överbrik, min anmärkning)

Utgivare och ställföreträdare

8 kap. 1 §

Ansvarig för tryckfrihetsbrott i en periodisk skrift är den som var anmäld som utgivare när skriften gavs ut. Om en ställföreträdare har anmälts och inträtt som utgivare, är i stället han eller hon ansvarig.

8 kap. 2 §

Utgivaren är ansvarig för tryckfrihetsbrott, trots att en ställföreträdare har inträtt som utgivare, om ställföreträdaren inte längre var behörig när skriften gavs ut eller uppdraget annars upphört, eller var utsedd för skens skull eller uppenbarligen inte hade de befogenheter som anges i 5 kap. 4 §.

Ägare

8 kap. 3 §

Skriftens ägare är ansvarig för tryckfrihetsbrott om det inte fanns utgivningsbevis när skriften gavs ut. Om utgivningsbevis fanns, är ägaren ansvarig för tryckfrihetsbrott om det inte fanns någon behörig utgivare när skriften gavs ut, eller utgivaren var utsedd för skens skull eller uppenbarligen inte hade de befogenheter som anges i 5 kap. 4 §.

1. Vad tycker du om begripligheten i de två versionerna? *

Markera endast en oval.

- Den nya är mer begriplig
- Den gamla är mer begriplig
- Det är ingen skillnad

2. Om du tycker att den nya versionen är mer begriplig, finns det några särskilda svårigheter med den gamla versionen? Här kan du välja flera alternativ.

Markera alla som gäller.

- Orden
- Meningarna
- Strukturen/dispositionen

Övrigt: _____

3. Finns det något mer du vill kommentera om skillnaderna?

Det här innehållet har varken skapats eller godkänts av Google.

Google Formulär